

Katsauksia

Paulina Nordström

Kivetkö muka kuolleita?

Välähdyksiä Sansibarin kaupungin elävästä luonteesta

Kävellessäni ensimmäisiä kertoja Unescon maailmanperintökohteessa, historiallisessa Sansibarin Kivikaupungissa Tansaniassa, hämmennyin ja jopa ahdistuin. En voinut vain ihastella kauniisti ränsistyneitä rakennuksia ja katsella elämää ympärilläni. Minun oletettiin käyttäytyvän eri tavalla kuin olen tottunut. Kotona Suomessa ja vierailmissani maissa Euroopassa olen voinut nauttia anonyymina kaupunkielämästä. Sansibarilla oli toisin. Kaupungissa vallitsee omat kirjoittamattomat käyttäytymissääntönsä. Kadulla on oltava hereillä – ei voi uneksien kulkea omissa ajatuksissaan, vaan on oltava valmis kohtaamaan ihmiset. Ihmisten kohtaamiseen kuuluu tervehtiminen ja kuulumisten vaihtaminen. Nukkuminen taikka omiin unelmiin vaipuminen on mahdotonta. Esimerkiksi aamuisin on parasta karistaa unihiekat silmistä ennen kuin astuu kadulle, sillä katu on ihmisten yhteinen tila, jossa jokaisen oma henkilökohtainen tila menettää merkityksensä.

Sanotaan, että kivet ovat osa elotonta luontoa. Sansibarin pääsaaren Ungujan länsirannikolla sijaitseva historiallinen Kivikaupunki, joka tunnetaan paremmin sen englanninkielisellä nimellä Stone Town, murtaa käsitystä kivien elottomasta luonteesta. Kivikaupunki elää ja hengittää tässä ajassa. Se ei ole vain paikalleen jäänyt muisto menneestä, vaan eloisia kaupunki; ihmisten koti, jonka kaduilla äänet, hajut ja toiminta ovat todellisia.

Alkuaan Sansibarin kaupunki syntyi saarekkeelle, jota erotti mantereesta kapea lahti. Kaupunki sai alkunsa pienenä kalastajakylänä 1100-luvulla. Arabikauppiaiden vaikutuksesta islamin usko rantautui saarelle ja tuli osaksi sansibarilaisten elämää. Arabialaisten ja afrikkalaisten vaikutusten sekoituessa syntyi swahili-kulttuuri. Kaupunki jakautui kahtia taloudellisen kehityksen myötä 1800-luvun kuluessa. Kivikaupunki lahden länsipuolella oli tuolloin rikkaan eliitin kaupunginosa,

kun taas Ng'ambossa, lahden toisella puolella elivät köyhät. Nykyään lahti on rakennettu umpeen ja sen paikalla ovat viheralue ja tie, jotka erottavat Kivikaupungin ja Ng'ambon toisistaan.

Kaupunkiarkkitehtuurista ja -suunnittelusta historiallisessa vanhassa kaupungissa ja sen "toisella puolella" voisi kirjoittaa lukuisia mielenkiintoisia tarinoita. Tarinoita, joissa kaupunkirakenteen muokkaajina toimivat muukalaiset, saarella vierailleet tai pysyvästi saarelle asettuneet ihmiset. Mainitsen kirjoitelmassani vain lyhyesti muutamat keskeiset suunnitteluhankkeet, sillä tämän tekstin tarkoitus ei ole tarkastella kaupunkirakenteen kehitystä. Tarkoitukseni ei myöskään ole pureutua kaupungin kehittämistä kaipaaviin kohteisiin, vaan tarjota lukijalle katsaus siihen, miltä kivikaupunki näyttää ulkopuolisen silmin 2000-luvulla.

Kivikaupunki on toiminnallinen kokonaisuus. Talot kätkevät sisälleen elämää, joka ei avaudu vieralle kulkijalle. Kaupungin kaduilla voi kuitenkin myös vieras kokea Kivikaupungin eloisuuden. Kadut ja vilkas keskustori ovat julkisen elämän näyttämöitä, jotka ovat kaikille avoimia. Kaupunki ei kuitenkaan hengitä samalla tavalla joka puolella, vaan Kivikaupunki kätkee sisälleen myös kuolleita alueita. Kuolleiksi alueiksi kutsun alueita, joiden kaduilla kävellessä vastaan tulijaa on useimmiten ulkopuolinen. Ulkopuolisella tarkoitan tässä yhteydessä pääasiassa kaupungissa hetken ajan vieräilevää turistia.

Tulen tarkastelemaan kirjoitelmassani kaupungin neljää eri osaa: Shangania, Malindia, Darajania ja Forodhania. Pyrin esimerkkien avulla kertomaan lukijalle Kivikaupungin julkisen tilan vaihtelevasta luonteesta eri alueilla. Tulkintani olen muodostanut havainnoimalla kaupungin elämää runsaan kuukauden ajan. Olen kävellyt ja tarkaillut kaupunkia sekä osallistunut jokapäiväiseen elämään tekemällä ruokaostokset kaupungin torilla ja ka-

dun pienissä liikkeissä. Lisäksi pyrin kirjoitelmasani käsittelemään julkista tilaa yleisemmin. Julkisen tilan käsite on eurooppalainen tuote. Olenkin kiinnostunut tarkastelemaan, miten käsite toimii afrikkalaisen kaupungin tarkastelussa.

Suunnittelua lintuperspektiivistä

Kaupunkia voidaan suunnitella etäältä, jolloin kaupunkia tarkastellaan kokonaisuutena (Lehtovuori 2005: 39). Tällöin suunnittelija katselee kohteena olevaa kaupunkia ikään kuin lintuperspektiivistä. Sansibarilla lintuperspektiivin suunnittelua on hyödynnetty kolonialismin aikana. Tuon ajan mittavin suunnitelma oli kolonialistisen hallinnon kansliapäällikkö Eric Duttonin käsialaa. Kansliapäällikkö Dutton jakoi Sansibarin kaupungin ilmakuvien perusteella 40 alueeseen tarkoituksenaan rakentaa koko Ng'ambo, "toinen puoli", pala palalta uudelleen (Myers 1995; 1998). Itsenäisyyden alkuvuosikymmeninä 1960-luvun puolesta välistä lähtien kolonialismin ajan laaja kaupunkisuunnitelma sai jatkoa. Sansibarin ensimmäisen presidentin Abeid Amani Karumen tavoitteena oli silloisen Itä-Saksan tuella rakentaa "toisesta puolesta" moderni eurooppalainen kaupunki. Suunnitelmaan kuului muun muassa valtava asuinkerrostalojen ja tiestön rakennushanke. Yhteistä kolonialistisen ja itsenäisyyden alkuvuosikymmenien suunnitelmille on ensinnäkin se, että niiden toteutuminen jäi marginaalisen vähäiseksi. Toiseksi näitä suunnitelmia yhdistää se, että niissä painopiste oli Kivikaupungin ulkopuolella, "toisella puolella".

Kahtena viime vuosikymmenenä Kivikaupunki on kuitenkin noussut ennallistamis- ja kehittämishankkeiden kohteeksi talouden avautumisen myötä. Kaupankäynti ja rakennusten yksityistäminen ovat lisääntyneet, talojen ja vuokrien hinnat ovat nousseet ja vanhan kaupungin fyysinen rakenne on muuttunut ennallistamishankkeiden myötä talouden vapauduttua (Marks 1996). Vaikka kaupunkisuunnittelu on kirjoitelmani tarkastelualueen ulkopuolella, on kaupungin suunnitteluhistoria kuitenkin huomioitava pohdittaessa nykypäivän kaupunkitodellisuutta.

Julkisen tilan monet roolit

Julkinen tila on käsitteenä länsimaalainen tuote. Se on sanapari, joka on luotu teksteissä ja jonka merkityksestä ja luonteesta voidaan kiistellä. Perinteisesti julkinen tila on nähty vastakohtana yksityiselle tilalle. Perinteisessä julkisen ja yksityisen tilan vastakkainasettelussa tila nähdään absoluuttisena, jolloin erilaiset tilat voidaan erotella toisistaan ja merkitä kohteina kartalle. Lehtovuori (2005: 55)

on pohtinut kyseisen määrittelytavan ongelmia. Hän asettaa kyseenalaiseksi eurosentrinen näkemyssoveltuvuuden muissa kulttuurisissa ympäristöissä ja kaupunkiperinteissä. Julkista tilaa ja sen luonnetta on kuvattu myös sanoilla näyttämö, huone, kohtaamispaikka, peli ja leikki (Lehtovuori 2005: 55). Yhteistä näille julkista tilaa määritteleville sanoille on, että ihminen on osa näiden sanojen avulla rakentuvaa tilaa. Julkista tilaa ei tällöin nähdä absoluuttisena.

Absoluuttisella tilalla tarkoitetaan tilan fyysistä ulottuvuutta (Harvey 1973: 13). Julkista tilaa muovaavia käytäntöjä ei ole ilman ihmistä, minä vuoksi julkista tilaa on tarkasteltava absoluuttisen tilan lisäksi relationaalisen tilana. Harvey (1973: 168) mukaan relationaalinen tila syntyy sosiaalisten käytäntöjen kautta. Relationaalisen tilan käsitteen kautta David Harvey lähestyy Henri Lefebvren (1991: 38) tilan kolminaisuuden yhtä ulottuvuutta, havaittua tilaa (*perceived space*). Lefebvre yhdistää havaitun tilan päivittäisen elämän käytäntöihin. Mielestäni julkisen tilan käsite soveltuu afrikkalaisen – tai ainakin sansibarilaisen – kaupungin tarkasteluun, jos kyseinen käsitepari ymmärretään laajemmin kuin vain absoluuttisena tilana. Kirjoitelmasani tarkastelen Kivikaupungin julkisten tilojen toimintaa: tarkastelen sitä, miten toiminta näyttäytyy ulkopuolisen silmin ja ketkä ovat ne keskeiset toimijat, joiden kautta toiminta tilassa hahmottuu.

Julkinen kulttuuri on sosiaalinen konstruktio, jota tuotetaan mikrotasolla – kaduilla, kauppoissa ja puistoissa. Oikeus julkisessa tilassa olemiseen, tilan käyttöön ja tilaan kohdistetut vaatimukset muokkaavat jatkuvasti julkista kulttuuria (Zukin 1995: 11). Jane Jacobsin (1996) mukaan suunnittelijoiden tulisi teoreettisten mallien kehittelyn sijaan kiinnittää huomionsa asioihin, jotka luovat kaupungin hengen eli tekevät kaupungista eloisaa. Sharon Zukinin (1995: 11) mukaan taloudellista ja poliittista valtaa omaavilla henkilöillä on suurin mahdollisuus muokata julkista kulttuuria. Julkisen kulttuurin muokkaaminen tapahtuu kontrolloimalla kaupungin julkisten tilojen rakentamista.

Rajattujen toimintamahdollisuuksien alue

Turismi on lisääntynyt räjähdysmäisesti Sansibarilla viime vuosina. Turistien määrä on kaksinkertaistunut kymmenessä vuodessa – vuosina 1991–2000 turistien määrä kasvoi noin 50 000:sta 100 000:een – mikä näkyy myös kaupunkikuvassa (Action Aid 2003). Turistien osuus kuitenkin vaihtelee alu-

eesta riippuen. Turismi ei siis levittäydy tasaisesti, vaan Kivikaupungissa on tietyt alueet, joilla turisteja pääasiassa parvelee. Esimerkiksi historiallisesti merkittävien kohteiden ja hienojen hotellien edustat ovat turistien alueita. Yksi turismin alueista on Shanganin kaupunginosa.

Jos pysähtyy hetkeksi ja istahtaa katselemaan Kenyatta Road -nimistä päätiestä Shanganin kaupunginosassa, voi tuntea itsensä ulkokuuliseksi. Istahdin kerran kyseisellä kadulla sijaitsevan postitoimiston eteen rappusille katselemaan katuelämää. Siinä istuessani ja tarkkailekseni ympäröivää todellisuutta tunsin oloni epätodelliseksi – aivan kuin olisin katsellut elokuvan yhtä ja samaa kohtausta useamman kerran. Havaitsin, että ihmiset kulkivat muutaman hengen ryhmissä. Useat olivat tiukasti tarrautuneet laukkuunsa. Näiden ihmisten ympärillä parveili katukaupustelijoita myymässä cashew-pähkinöitä, maustelajitelmia, Sansibarin jalkapallojoukkueen pelipaitaa tai kokoelma-cd-levyä rytmikkäästi laulaen: ”*Jambo, jambo. Jambo bwana...*” Myös itse kadulla kävellessäni olin osa tuota ohitse virtaavaa valkoista massaa. Rappusilla istuessani kaikki näytti kuitenkin erilaiselta. Näin ihmisten katseet, eleet ja liikkeet. Pystyin katsomaan, miten kukin käytti ympärillään olevaa fyysistä tilaa – yhteistä, jaettua katua. Suurin osa

ihmisistä oli liikkeessä tai vain hetken aikaa pysähdyksissä, minkä vuoksi katu ja ihmiset näyttäytyivät toisistaan irrallisina palasina, joiden yhdistäminen ei onnistuisi edes vahvalla teholiimalla.

Edward Relph on kirjoittanut paikattomuudesta ja ei-paikoista 1970-luvulla. Hänen ajatustensa pohjalta syntyi käsitys ei-paikoista vastakohtana ideaaliselle käsitteelle paikasta turvallisenä ja muuttumattomana. Paikallisuuden uhkana nähtiin globalisoitumisesta ja monikulttuurisuudesta aiheutuvat muutokset. Tietyistä modernin ympäristön elementeistä nähtiin puuttuvan paikallinen omaleimaisuus, mikä teki näistä ei-paikoja (Kymäläinen 2006: 210). Esimerkiksi Marc Augé (1995: 96) mukaan paikattomuus on läsnä liikkeessä. Liikettä edustavat matkustajien tilat, kuten lentoasemat, moottoritiet ja supermarketit. Ihmisten linkki näihin paikattomiin tiloihin syntyy tekstien välityksellä (Augé 1995: 96). Tekstien, kuten opastekylttien, tarkoitus on ohjata ihmisten liikettä. Kenyatta Roadia voidaan verrata paikattomaan tilaan. Kuva kadun paikattomasta luonteesta rakentuu, kun tarkastelee liikettä ja ympäröiviä tekstejä. Kadun liike on turistien virtaa ja kadunvarren liikkeiden kyltit opastavat kulkijoita ostamaan muistoja Sansibarista (kuva 1). Kulkija löytääkin helposti kylttien avulla tiensä vartioituun

Kuva 1. Roolileikki julkisessa tilassa.

Figure 1. A roleplay in public space.

matkamuistomyymälään. Päivi Kymäläisen (2006: 212) mukaan paikattomuuden käsite tulisi kuitenkin suhteuttaa nykyaikaan ja arvioida kriittisesti paikattomuuden ideaan liitettyä vastakohtaisuutta.

Doreen Massey (1994) on kirjoittanut paikan tunnusta (*sense of place*). Hän hylkää ajatuksen geometrisin kuvioin ja viivoin rajatusta paikasta sekä paikallisuudesta paikkojen luojana. Massey (1994) lailla uskon, että paikoilla ei voida ajatella olevan pysyvää identiteettiä. Nykykäsityksen mukaan esimerkiksi ihmisen identiteetit on moninaisia, fragmentoituneita, liukuvia ja jopa päällekkäisiä (Hall 1999). Samalla tavalla myös paikka voidaan nähdä koko ajan uusiutuvana. Massey (1994) poiketen uskon kuitenkin, että paikallisuudella tai pikemminkin ihmisillä, jotka luovat paikallisuuden tunnetta, on vielä merkitystä pohdittaessa paikkoja. Paikkaan kuulumisen tunne on olennaista pohdittaessa käsitystä paikoista. Yi-Fu Tuan (1974) on topofilia-käsitteen avulla kuvannut ihmisten kiintymystä paikkoihin. Hänen mukaansa paikan tuntu voi rakentua pitkän ajan kuluessa tai hetkellisenä kokemuksena. Mitä tapahtuu tällöin, jos ihmiset eivät enää tunne kuuluvansa tiettyyn paikkaan? Kenties paikan henki kuolee heidän kohdallaan. Paikan henki saattaa kuitenkin syntyä uusien käytäntöjen ja ihmisten vallatessa tilaa, sillä paikka on henkilökohtaisesti koettava. Ihmiset luovat tunteillaan merkityksiä, jotka puhaltavat paikalle hengen. Näin ollen en pyrikään luomaan kokonaisvaltaista käsitystä Shanganin kaupunginosasta absoluuttisena, keinotekoisena ja paikattomana rakennelmana, vaan pohdin alueen synnyttämää mielikuvaa itselleni.

Shanganin alue näyttyy pääasiassa paikattomana tilana, kuolleen alueena. Kuolleen alueella tarkoitan lähinnä rajattujen toimintamahdollisuuksien tilaa. Rajattujen toimintamahdollisuuksien tila syntyy, kun alueen palvelut ovat räätälöity määrätulle kohderyhmälle. Tällöin tiettyihin yksityisiin tiloihin pääsevät vain valitut. Valittuja ovat ne, joilla on varaa maksaa. Esimerkiksi alueen ravintolat ovat lähinnä turisteille suunnattuja. Ruokalistan hintahaarukka toimii sisäänheittäjänä. Pankkien sekä joidenkin hotellien ja matkamuistomyymälöiden edustat ovat vartioituja. Asiatomilta on tällöin pääsy kielletty, vaikka tätä ei erikseen opastekyllillä kerrota. Vartioitujen rakennusten edustalla kadun elämä näyttyy kuolleen, sillä rajattujen toimintamahdollisuuksien alueella ei näe Kivikaupungin hengen luovaa vilkasta arkipäivän katuelämää.

Ihmisten kaupunki

Malindi on vilkas, äänekäs ja eloisa kaupunginosa. Malindissa miehillä on aikaa istua kadulla pienen, maustekahvia sisältävän kupin äärellä seurustelemassa muiden miesten kanssa. Lapsia näkee kadulla ja talojen jäännöksissä leikkimässä. Kerran kävellessäni auringonlaskun aikoihin suuren taloraunion ohitse pysähdyin katselemaan, kuinka pienet tytöt ja pojat juoksentelivät yhdessä raunioiden seassa. Miehet istuivat kadulla vaihtamassa kuulumisia. Tunsin olevani läsnä kyseisenä hetkenä. Läsnäolon tunne oli näin jälkepäin ajatellen seurausta siitä, että liike raunioilla näyttytyi minulle todellisen elämän symbolina. Kontrasti aiemmin samana päivällä kokemaani oli suuri. Vain muutamaa tuntia aikaisemmin olin kävellyt kadulla, jonka varrella kaikki liikkeet myyvät yksinomaan matkamuistojä tai turisteille tarkoitettuja palveluita. Leikkivien lasten katseleminen pysäytti minut huomaamaan Kivikaupungin vaihtelevan todellisuuden.

Aika ja tila ovat kietoutuneet vahvasti yhteen Sansibarilla. Aamulla varhain elämä kadulla näyttyy taas erilaisena. Kadut heräävät pimeällä päättyessä ja elämä kaduilla käynnistyy auringon nousussa. En myöskään voi olla mainitsematta pieniä, chapati-leipää myyviä, kaiverrettujen ovien takaa aukeavia puoteja ja paikallisia lounaspaikkoja. Paikallisten ihmisten suosimissa lounaspaikoissa ruoanlaitto aloitetaan varhain aamulla. Ruoka valmistetaan avotulella isoissa padoissa. Avotulella kokatessa huoneeseen leviää paksu savukerros, joka saa savuun tottumattoman kyynelkanavat aukeamaan. Leirinuoction savu ei ole mitään verrattuna näiden keittiöiden paksuun savuvaippaan. Näissä keittiöissä valmistetaan ruokaa erityisesti nälkäisille työmiehille – naisia näkee vain lähinnä ostamassa leipää mukaan otettavaksi. Kalatori vuorostaan on liikkessä aamuvarhaisesta auringonlaskuun saakka. Iltaisin sataman ja kalatorin lähistöllä myydään pientä syötävää aina grillatuista leipäpuunhedelmän siivuista popkornikoneessa paahtuviini maissinjyviin.

Malindin kaupunginosan katujen eloisuus perustuu ihmisiin. Ihmisten arkipäiväiset askareet ja toiminta havahduttavat huomaamaan, että kivikaupunki ei ole vain kauniin ovien koristeltu ulkoilmamuseo tai pikaista kunnostusta vaativa kehittämiskohde, vaan todellisten ihmisten koti (kuva 2). Taina Rajantin (1998: 46) mukaan juuri asuminen pitää paikan elävänä, sillä se on inhimillisen olemisen materiaallinen ulottuvuus. Hänen mukaansa kaupunki vailla asukkaita ei ole täydellinen. Ilman ihmisiä kaupunkia voidaan kuvata kuolleeksi tai raunioituneeksi. Raunioitumisella en tarkoita tässä yhteydessä rakennus-

Kuva 2. Malindi on näiden lasten koti.

Picture 2. Malindi is the home of these children.

ten rappeutumista, vaan kadun elämän hiljenemistä. Kadun kuolemaa voidaan kutsua immateriaaliseksi raunioitumiseksi. Malindin eloisuus on todiste siitä, että kaupunginosa ei ole immateriaalinen raunio, vaan arkipäivän toiminnallinen alue.

Robert Beauregardin (1999) mukaan ihmisten vapaata vuorovaikutusta ja julkisen kulttuurin syntymistä estetään yksityistämällä ja kaupallistamalla julkista tilaa. Näin on käynyt erityisesti Amerikassa, Euroopassa ja Aasiassa. Julkisille alueille nousee toimistorakennuksia ja tiloja, jotka eivät houkuttele oleskeluun ja yhdessäoloon. Myös Sharon Zukin (1995) on kirjoittanut yksityistämisen ja kaupallisuuden vaikutuksesta julkiseen tilaan. Hänen mukaansa symbolinen talous vaikuttaa kaikkiin julkisiin tiloihin. Symbolinen talous perustuu turismiin, mediaan ja viihdeteollisuuteen.

Sansibarilla kunnostamis- ja entisöimisprojekti seuraa turismin tarpeita, mikä näkyy myös kaupunkikuvassa. Esimerkiksi vanhoja rakennuksia kunnostetaan hotelleiksi ja historiallisia kohteita entisöidään nähtävyyksiksi. Etenkin turismia ajatellen kunnostaminen ja entisöinti ovat tarpeellisia, sillä turismista saatavat tulot pyörittävät saaren taloutta. Marksın (1996) mukaan Kivikaupungin kehittäminen on kuitenkin tapahtunut yk-

sinomaan eliitin ehdoilla ja asukkaat on suljettu päätöksenteon ulkopuolelle. Aiemmin julkisina tiloina toimineista tai julkisista asuinrakennuksista on tullut yksityisiä kohteita, joihin sansibarilaisilla ei ole varaa astua sisään. Julkisen tilan yksityistäminen uhkaakin perinteisiä sosiaalisia käytäntöjä. Esimerkiksi Malindissa kunnostetaan parhaillaan ennen elokuvateatterina toiminutta rakennusta supermarketiksi. Nähtäväksi jää, jatkaako rakennuksen edessä oleva katukahvila toimintaansa.

Rajamailla

Malindi ja Shangani näyttävät elävinä ja kuoleina alueina, kaupunkitodellisuuden kärjistettyinä kuvauksina. Forodhanin ja Darajanin kaupunginosien voidaan katsoa olevan rajamailla. Näiden kaupunginosien todellisuus on rajamailla vaeltamista. Erityisesti Forodhanin kaupunginosassa rajalla oleminen on todellista. Darajanin kaupunkikuva näyttyy pääasiassa elävänä. Alueen luonne vaihtelee kuitenkin vuorokauden mukaan. Esimerkiksi aamuisin Darajanin torin ympäristö kuhisee elämää. Ihmiset tulevat torille tekemään ostoksiaan. Torilla myydään muun muassa tuoreita kasviksia, hedelmiä, vastateurastetun nautan lihaa ja hetkeä

aikaisemmin Intian valtamerestä pyydettyä kalaa.

Myöhemmin päivällä kuhina hiljenee ja näyttämölle uskaltautuvat turistit, jotka tulevat katselemaan toria ja ostavat kenties huivin tai muutaman englanninkielisellä tekstillä varustetun maustepussin ”in special price”, erikoishintaan. Nämä ihmiset viipyvät vain hetken torilla, kunnes matka jatkuu taas ja todennäköisesti he eivät koskaan palaa. Heillä ei ole tietoa torin arjesta. Arjesta, johon kuuluu jatkuva epävarmuus. Erityisesti turisteille tuotteitaan tarjoavien kauppiaiden epävarmuuden syynä on turismista saatavien tulojen kausittaisuus. Esimerkiksi sadekauden aikana saattaa kuluu useampikin päivä, jolloin kauppiaat eivät saa myydyksi edes yhtä maustepussia, ja silti toripaikan maksu on maksettava päivittäin. Toinen epävarmuutta luova tekijä ovat torimaksua keräävät vartijat, jotka saattavat kerätä tuplamaksun yhdestä myyntipaikasta. Jos torimyyjää ei pysty suoriutumaan maksusta, on hänen kerättävä tuotteensa ja poistuttava paikalta. Iltaisin taas Darajanin ympäristö muuttuu: alue hiljenee päivän kaupallisesta toiminnasta myyjien lastatessa jäljelle jääneet tuotteensa *dala daloihin* eli pieniin japanilaisiin lava-autoihin. Auringon laskiessa katetun torin lähetyville nousee pieniä ruokakojuja.

Forodhanin alue sijaitsee kaupungin syntysijoilla rantaviivan tuntumassa niemenkärjessä. Alueella on historiallisesti tärkeitä rakennuksia, kuten sulttaanin palatsi, ihmeiden talo ja vanha arabialaislinnake, jotka ovat rakennettu sulttaanien aikakaudella 1800-luvulla. Historiallisiksi kohteiksi luokitellut rakennukset ovat parhaillaan entisöinnin kohteina. Jane Jacobs (1996: 35) on kirjoittanut historiallisten kohteiden valjastamisesta osaksi poliittista kamppailua. Hänen mukaansa perinteiden luominen on osa poliittista prosessia. Sansibarilla sulttaanien aikakausi on tuoteistettu ja Kivikaupunkia onkin mainostettu tuhannen ja yhden yön tematiikalla.

Auringonlaskun aikaan ja jälkeen voi nähdä, haistaa ja kuulla Forodhanin toisen luonteen, eloisuuden, mutta myös havaita rajalla olon entistä vahvempana. Auringon laskiessa ihmiset kokoontuvat Forodhanin alueelle viettämään aikaa. Esimerkiksi kolonialismin aikana rakennetun puiston valkoisilla penkeillä voi nähdä ihmisiä istuskelemissa. Rannalla pojat pelaavat jalkapalloa mereen johtavan jätevesiputken vierellä. Jalkapallon peluun ohella poikia näkee hyppimässä mereen. Päivän kuumuuden hellittäessä ruuanmyyjät kokoavat pöytiään ja asettelevat antimiaan niille. Illan hämärtyessä näillä pöydillä myydään muun muassa kalavartaita ja chapati-leipää. Lisääntyneen turismin vaikutus näkyy Forodhanissa ruuan ko-

honneissa hinnoissa. Paikallisten asukkaiden ohella meren antimista tulevatkin nauttimaan turisteja, jotka joutuvat käymään ankaran hintaneuvottelun kauppiaiden kanssa. Lisäksi rannalla turisteille myyvät tuotteitaan huivikauppiaat ja maasait, Manner-Tansanian paimentolaiset. Forodhani onkin kulttuuristen kohtaamisten alue iltaisin.

Asukkaat ja kivien henki

David Sibley (1995, sit. Holt-Jensen 1999: 152) on kannustanut maantieteilijöitä tutustumaan toisten ihmisten elämismaailmoihin astumalla ulos maailmaan. Elämismaailmoihin tutustumisen voi aloittaa avaamalla kotiovensa ja liittymällä osaksi ihmisvirtaa tarkkailijana. Matkaamalla kauemmas tutusta ympäristöstä kohtaa todennäköisesti omasta tavasta poikkeavia elämismaailmoita, ja joutuu pohtimaan omaa paikkaansa suhteessa ympäröivään todellisuuteen. Olen toteuttanut Sibleyn kehoitusta pyrkimällä tutustumaan ihmisten elinympäristöön ja siihen, miten ihmiset käyttävät kaupungin julkisia tiloja Sansibarilla. Anthony Giddensin (1984, sit. Holt-Jensen 1999: 126) mukaan päivittäinen toimintamme rakentaa yhteiskuntaa. Toiminta on tiedostamatonta ja rutiininomaisesti jatkuvaa. Tällöin aikomukset ja tavoitteet kehittyvät osana päivittäistä vuorovaikutusta. Vuorovaikutustilanteissa luomme kuvaa todellisuudesta omien tai muiden tekojen perusteella. Vieraassa ympäristössä päivittäisen toiminnan rutiininomaisuus katoaa ja vuorovaikutustilanteen refleksiivisyys korostuu. Vieraan ympäristön tarkkailijan onkin erityisen tarkkaan pohdittava omaa käyttäytymistään tilassa.

Vastakkainasettelun ajan on katsottu olevan ohi. Onkin perusteltua kysyä, miksi siis olen kirjoitelmassani tarkastellut Kivikaupungin eri alueita elävinä ja kuolleina julkisina tiloina. Taroitukseni ei ole ollut luoda mustavalkoista, dikotomioihin perustuvaa kuvaa kaupungista, vaan kärjistettyjen kuvauksien avulla tarjota lukijalle yhden muukalaisen muodostama mielikuva maailmanperintökohteesta. Otsikossani kysyin ensinnäkin, ovatko kivet kuolleita, ja toiseksi pyrin luomaan kuvaa Kivikaupungin elävästä luonteesta. Vastaukseni esittämäni kysymykseen on kielteinen. Tällöin ajatus Kivikaupungin eloisuudesta jää voimaan. Kivikaupungin kivet ovat elossa, sillä ihmiset puhaltavat hengen niille. Kivet hengittävät, sillä ihmisten päivittäiset askareet ja toiminta tilassa antavat kiville mahdollisuuden. Kaupungin asukkaiden antaessa kiville hengen on Kivikaupunki ennen kaikkea elävä ihmisten kaupunki.

Lähteet

- Action Aid (2003). *Islands of development*. 20.3.2007, http://www.actionaid.org.uk/_content/documents/islands.pdf
- Auge, Mark (1995). *Non places. Introduction to an anthropology of supermodernity*. Verso, London.
- Beauregard, Robert (1999). Julkinen kaupunki. *Janus* 7:3, 214–223.
- Giddens, Anthony (1984). *The construction of society*. Polity Press, London.
- Hall, Stuart (1999). *Identiteetti*. Vastapaino, Tampere.
- Harvey, David (1973). *Social justice and the city*. Edward Arnold, London.
- Holt-Jensen, Arild (1999). *Geography. history and concepts. A students guide*. Sage Publications, London.
- Jacobs, Jane (1996). *Edge of empire. Postcolonialism and the city*. Routledge, London.
- Kymäläinen, Päivi (2006). Paikan ajattelun haasteita. Teoksessa Knuuttila, Seppo, Laaksonen, Pekka & Piela, Ulla (toim.) *Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- Lefebvre, Henri (1991). *The production of space*. Blackwell Publishing, Oxford.
- Lehtovuori, Panu (2005) *Experience and conflict. The dialectics of the production of public urban space in the light of new event venues in Helsinki 1993–2003*. Helsinki University of Technology Centre for Urban and Regional Studies, Espoo.
- Marks, Rafael (1996). Conservation and community: The contradictions and ambiguities of tourism in the Stone Town of Zanzibar. *Habitat international* 20:2, 265–278.
- Massey, Doreen (1994). A global sense of place. 28.3.2007. <http://www.unc.edu/courses/2006spring/geog/021/001/massey.pdf>
- Myers, Garth Andrew (1995). A stupendous hammer: Colonial and post-colonial reconstructions of Zanzibar's Other Side. *Urban Studies* 32:8, 1345–1360.
- Myers, Garth Andrew (1998). Intellectual of empire: Eric Dutton and hegemony in British Africa. *Annals of the Association of American Geographers* 88:1, 1–27.
- Rajanti, Taina (1998). *Kaupunki on ihmisen koti*. Tutkijaliitto, Helsinki.
- Sibley, David (1995). *Geographies of exclusion*. Routledge, London.
- Tuan, Yi-Fu (1974). *Topophilia: a study of environmental perception, attitudes, and values*. Prentice-Hall, Englewood Cliffs, New Jersey.
- Zukin, Sharon (1995). *The cultures of cities*. Blackwell Publishers, Cambridge.